

ՄԱՏԵՆԱԽՕՍԱԿԱՆ

ԱՄԲՈՂՋԱԿԱՆ ԵՐԿԵՐ ԽՐԻՄԵԱՆ
ՀԱՅՐԻԿԻ, ի յոյս ընծայելով բարերար ձեռնառու-
թեամբ **ՊԱՏՐԻԿ ԿԻՐԻՊԷՆԿԱՆԻ**, **Հրապ**,
Հայ Կրթական Հիմնադրութեան, Տպր. **ԿՈՉ-**
ՆԱԿ, Նիւ Եորք, 1929. 8° էջ 8Է4+16: Գին **3 Տո-**
լար, կանխիկ:

Խրիմեանին գործերը, իրենց ծառայով փորձիկ,
ցիրուցան էին եւ այլեւս դժուարապիւտ դարձած,
այնպէս որ ատոնց ամբողջական մէկ հաւաքածոյն
կազմել եւ հրատարակել շատ զեղեցիկ եւ շատ գործ-
նական զաղափար մըն է, որ իրագործուած է այս
հատորին հրատարակութեամբ, շնորհիւ Կիւլպէնկե-
ան Պատրիկի բարերար ձեռնառութեան:

Խրիմեան, Կ. Պոլիս գտնուած միջոցին, ընտա-
նի հիւրն էր Կիւլպէնկեանց: Այսօրուան այնպիսի
Կիւլպէնկեան, այն ատեն երիտասարդ, մաքուր
ներշնչումներ առած է Խրիմեանէն: Խրիմեանի,
ինչպէս նաեւ Վարժապետեանի ընծայուած առաջն-
շականութիւնը Կիւլպէնկեանց տան մէջ, կապուած
են յիշատակելի զէպերու:— Այդ տան մէջ է որ ան-
գամ մը ձէյմս Պրայս, անգլիացի ծանօթ հայասէրը,
խորհրդակցելու համար գիշերային այցի եկած է Կիւլ-
պէնկեանց ընտանի հիւրերուն հետ: Խրիմեան շատ կը
յարգուէր Կիւլպէնկեանց տան մէջ. որովհետեւ Սերով-
բէ եւ Սարգիս եղբայրները ազատէր եւ բարեպաշտ
հոգիներ էին եւ Խրիմեան կը խօսէր անոնց սիրտին:
Անգամ մը Խրիմեան, «գիշեր բարի» ըսելով կ'ուզէ
քաշուիլ իրեն համար պատրաստուած ննջասենեակը,
եւ Պատրիկ կ'առաջնորդէ: Հայրիկին, որ այդ գիշեր
իր աղօթելու պարտքը կը նետէ անոնց (Սերովբէ եւ
Սարգիս եղբայրներու) վրայ, ըսելով Պատրիկին թէ
մենք երբեք մեր անկողին, անոնք կ'աղօթեն մեր
տեղն ալ:

Այսքան մտերմութիւնը անշուշտ իր հմայքը խո-
րապէս պիտի տպաւորէր երիտասարդ Կիւլպէնկե-
աններու սիրտերուն վրայ, եւ ահա՛ այդ մտերմ-
ութեան յուշարձանն է որ կը կողթողի այսօր նոյն
ինքն Խրիմեանի գործերով, որ միանգամայն մա-
հարձանն է սիրեցեալ թոռնիկի մը, Պոլսոյի յի-
շատակին, զոր կը կանգնէ Վուր մշտացեալ մեծ Հայ-
րիկը, Պատրիկ Կիւլպէնկեան: Արդէն այս հաւաք-
ածոյն երկու գիրքերուն (Հրապիակ երկրին Աւետաց
ու Պապիկ եւ Թոռնիկ) առանձին հրատարակու-
թիւններն ալ Կիւլպէնկեանց յիշատակներն են:

Հաւաքածոյն կը բացուի **Հայ Կրթական Հիմ-**
նադրութեան «երկու խօսք» ով, ուր կը բացատրուի
այս հրատարակութեան նպատակը. — «Մեր ազգէից
ազգային՝ բարոյական ու հոգեւոր բարձր ձգտումներուն
որպէս ներշնչութեամբ մը, ամենուայն ու զեղեցիկ, ի յոյս
կ'ընծայուի ներկայ հաւաքածոյ, ուր ամփոփուած
են Հայոց Հայրիկի առանձնապէս հրատարակուած՝
բայց այժմ սպառած՝ ամբողջ երկերը»: Ասոր կը յա-
ջորդէ «Խրիմեան Հայրիկի երկերն իրենց թուական-
ներով» թիւով 15: Յետոյ «Ժամանակագրական ուր-
ուագիւծ Հայրիկի կեանքէն», քաղուած, Թարգմ. Սըր-

բաղանի ԽՐԻՄԵԱՆ ՀԱՅՐԻԿ գիրքէն: Ապա մահա-
րձանը կամ յուշարձանը Պոլսոյի կը, վերջապէս Ամեն.
Տ. Եղիշէ Ս. Պատրիարք Հօր նամակը, ուղղուած
Հ. Կ. Հիմնադրութեան Քառասուղար Տիար Տ. Ա.
Տիրիմեանի. զոհար գրուած մը, որ իրրեւ **Յառաջա-**
բան, արագ, իմաստալից մէկ վերլուծումն է Խրիմ-
եանի հմայքին եւ գործին եւ յորդոր մը Ամերիկայի
Հայութեան որ կարգայ այս հատորը. — «Կա՛յ արդ-
եօր, կը հարցնէ բանասէնը Պատրիարք, Նոր աշխարհի
մէջ մարդ մը որ արհամարհանուով նայի Հին Աշխարհի այն
Նախնայեաններուն՝ որոնց ա՛յնքան զուգրութեամբ կը պա-
սէ Ս. Գիւրգէ հառաջն ու յարացոյցը: Բա՛ճարացոյն Բա-
ղամկերութիւնը ե՛րբ հրաժարած է երբեք զմայելել այդ
անուշակ կենցաղի դուրսագնէրուն վրայ. դէպի ինք
դարձը՝ շա՛տ անգամ բարոյական դիմացնուրիւնն ե-
ղած է մեծ հոգիներուն»:

Իսկ գործին հրատարակութեան կրկնակ նպա-
տակը կը պատկերացնէ այնպիսի խորհրդաւոր շըր-
ջանակի մը մէջ, որ պիտի կրնար իրրեւ **մօթիվ**
ծառայել **ոնէ** վարդեա նկարչի, ստեղծագործելու
համար այդ պատկերը պատտառի վրայ:

— «Երկմեանի անմահացումին նուիրուած այս գը-
րական մեծարարմով, որուն յօժարակամ կը բերէ իր
մասնակցութիւնը Ազգային Բարեւարձեւէն Տիար Պա-
րիկ Կիւլպէնկեան, կ'ուզուի որ Հայոց Հայրիկն ու Պա-
ղաթիկը իւրաւ մօտ ըլլան հոգիներու աշխարհին մէջ
ալ. Պոլսոյի պիտի հանձնայ զայն իրեն իրենց Գե-
ղաստեանին հիմն Բարեւարդ, որ շատ անգամներով լացած
է իրենց երբեմնի կորստանքներու վրայ, սխալելով
հանդերձ ոգւաւ սիրեք, եւ Հայրիկը հառաչանով
մը պիտի համբուէ զայն. իսկ մենք պիտի դիմենք հոս
կանգնուած Յիւսէփ Բարեւարդի հայելիին մէջ՝ հակադաս-
կը, որ իր գլուխը կը լսեմարեցնէ իրեն մօտ ծած զոգ-
րիկ այդ ծաղիկին, սխալ մը հովիւն ու սուգի մը խը-
ռովիսն ալ»:

Խրիմեանի երկերը հետեւեալ կերպով դասառ-
րուած են այս հաւաքածոյն մէջ.

- 1) **Հրապիակ Արարտեսան**, 2) **Մարգարիտ Ար-**
աւայութեան, 3) **Վերջին Շարաք—Խաչի Հառ**,
4) **Ժամանակ եւ Խորհուրդ իւր**, 5) **Վանգոյծ**,
6) **Հայգոյծ**, 7) **Գրախօս Ընթանիւմ**, 8) **Սի-**
րաք եւ Սամուէլ, 9) **Հրապիակ Ներկին Աւե-**
անց, 10) **Պապիկ եւ Թոռնիկ**, 11) **Բազա-**
ուրաց Ժողով, 12) **Վերջապայի Չայներ**, 13)
Ողբացող Խորհրդացի, 14) **Շրագիր Բարեւա-**
րագմանց, 15) **Նախնի Շքաբերական Բազր**,
16) **Խօսք Հրամարման**:

Ընտիր թուրք, մաքուր տպագրութիւն, սիրուն
կազմ, կ'աւելցնեն հրապարակը Հայրիկի երկերու այս
հաւաքածոյին: Միայն ցաւալի է որ այս հսկայ
հատորը պէտք եղածին չափ զերծ չէ կրցած ըլլալ
տպագրական վրիպակներէ:

Մայր հայրենիքը շնչելու եւ նորոգուելու համար
Ամերիկեան Հայերը պէտք է կարգան Խրիմեանի
երկերը:

Թանկագին է հաւաքածոյիս պատկերազարդու-
մը: Այլուր Խրիմեանի երկու լուսանկարները, մին
վեղարով, հատորին սկիզբը, իսկ միւսը **Հրապիակ**
Արարտեսանին սկիզբը, երկուքն ալ գլխաբաց,
կաթողիկոսական լուսանկարներ: Իսկ անոնց միջեւ

վաղաձեռնիկ Պօղոսիկին ժպտուն դեմքը եւ Ամեն-
Դուրեան Սրբազանի սրտաբարբախտ պատկերը:
Հրաւիրակ Սեկրին Աւետեաց ին սկիզբը Սերով-
բէ Կիւլպէնկեանի լուսանկարը, իսկ ՊԱՊԻԿ ԵՒ ԹՈՒՌ-
ՆԻԿԻՆ սկիզբը՝ Յովհաննէս Կիւլպէնկեանինը:

Այս հատորին հրատարակութիւնը իմ հոգիս մէջ
ալ կ'արթնցնէ յիշատակ մը...: Ես դժբախտաբար
չեմ տեսած Խրիմեանը: Բայց նա կը հետաքրքրուէր
ինձմով: Կոլոտի մասին յօդուած մը գրած էի **Արեւ-
ւելք** օրաթերթի համար, 1903ին, որ գրաքննութեան
վախէն ջղակտոր եղած էր թոյրովին: Հայրիկը այն-
քան կը հաւնի ատոր որ կը հրամայէ վերատպել
զայն **Աւարտաի** մէջ (ՏԵՄ ԿՈՒՈՏ, էջ 80-89): Իսկ
անկից յառաջ երբ Մուշ գացի, հրճուեցաւ Խրիմեան:
Իրեն սիրական տեղն էր Մուշ: Այն տանն գրած է իր
սրտայայտ մէկ բերթուածը, **Ողբացեալ Զաւեհուի**
յիւստակին (այս հատորին մէջ, էջ 798-802) եւ զըր-
կած է Կ. Պոլիս Տ. Յովհաննէս Աւագ Գեյ. Մկրեանի,
որպէս զի ան ալ ինձի հասցնէ՝ Մուշ, ուր մենք ալ
որբանոց - արհեստանոց բացած էինք Զանչիւի քան-
քերով ազգային պատրիարքարան զրկուած Նը-
պաստեանը: Դժբախտաբար ես բանտարկուեցայ,
Կ. Պոլիս տարուեցայ 1899 ի վերջերը եւ Մկրեան
հո՛ն կատարեց Հայրիկին պատուէրը: Այդ զըժ-
բախտ օրերուն մէջ Հայրիկը գտնուեցաւ միակ
քաջը, որ իր հայրապետական աթոռէն ինքնագիր
նամակով մը մխիթարանք ուղղեց ինձի եւ յոյսեր
յայտանց որ անպարտ պիտի հռչակուէի... անշուշտ
վերադառնալու համար պաշտօնիս զուխը՝ Մշոյ մէջ:

Տիրա Պատրիկ Կիւլպէնկեան այս հատորէն մէյ
մէկ օրինակ նուիրած է Կիւլպէնկեան դասարանի իր
սարկաւազ սաներուն, որոնցմէ ներսէս Սարկաւազ իր
տպաւորութիւնները գրի առած է՝ հատորը աչքէ ան-
ցրնելէ ետքը:

Զգացումներու արտայայտութեան սիրուն ձեւ մը
ունի այդ գրուածը, որ կը յուսանք թէ հաճոյքով
պիտի կարդացուի:

Բ. Ե.

ԽՐԻՄԵԱՆ ՀԱՅՐԻԿ

(Տպաւորութիւններ)

Շատ աղուոր է դասը զոր կ'ստանանք
առաքինի ազգայինէ մը, իր վրայ մեր
նշմարած հայրական զեղուն գորովէն, որ
զինք մղած է Մայրենի եկեղեցոյ պայ-
ծառութեան համար, այս անգամ ալ ի յի-
շատակ իր թոռնիկին, Պօղոս Ե. Կիւլպէնկե-
անի, կանգնել յուշարձան աղբիւր մը, ինչ-
պէս մեզ նոյնպէս բոլոր հայրզինները ար-
բեցնելու համար Հայրիկեան ներշնչումով:

Խրիմեան Հայրիկի Ամբողջական Երկերով՝
Բարեբար Պատրիկ Կիւլպէնկեանի նպաս-

տով եւ Ամերիկայի Հ. Կ. Հիմնարկու-
թեան միջոցաւ կանգնուած այս նոր յու-
շարձանն ալ հաւատք, յոյս եւ սէր յորդող
վճիտ աղբիւր մըն է, մատչելի մեր մայրե-
նի լեզուին ծանօթ ամէն հայու:

Հայոց Հայրիկին միջոցաւ, Աւետարանն
լը պատուական Մարգարիտներն անթեղած
է այս աղբիւրի ընդերքներուն մէջ, ազգն
ու հայրենիքը՝ իրենց թրթռուն սիրան ու
է՛ն ազնիւ զգացումները թափած են անոր
ուղիին մէջ, եւ մարդկային իմաստութիւնը,
իր անազնու քանդկաներով աղուորացած
է անոր տեսքը:

Ամէնքն ալ պարզ ու զրաւիչ:

Մենք երախտագիտութեամբ կը խոնար-
հինք այն անգուգական Լեւնաւորութեան
առջեւ, որ զրապէս վարձատրած է Հայրիկի
էութեանն ծնունդ աւնող, բայց ասդին
անդին ցրուած այս անմահական ջուրի բու-
լոր երակները միացնելու համար Հայրիկի
ամբողջական երկերու այս հաւաքածոյին
մէջ:

Արդարեւ ի՞նչ կայ աւելի քաղցր քան
պահ մը հոգւով մտքով յափշտակուիլ ու
ինքիդնքը անգամ եւ ունինդիր կարծել ըն-
տանիքի մը, ուր քով քովի մեղրաշուրթն
կը բարբառին երեք հոյակապ դէմքեր,
Խրիմեան, Դուրեան եւ Կիւլպէնկեան:

Երեքն ալ մարմնացումը մեր ցեղին ու
կրօնին ամէնէն ազնիւ տիպարներուն, եկե-
ղեցական թէ իշխանական: Երեքն ալ աս-
տուածային շնորհներով օժուռ արժանաւոր
պատգամաբերները Բանին Կենաց: Երեքն
ալ իրենց կեանքերը հայ ժողովուրդին յա-
ռաջգիմութեան եւ բարգաւաճման նուիրած
պատկառելի անձնաւորութիւններ: Երեքն
զաղափարական ու հոգեկան կապերով միա-
ցած բարեկամներ վաղեմի, որ տարիներ
յետոյ դարձեալ քով քովի են եկած, զոգ-
ցես անգամ մըն ալ զիրար ողջագուրելու,
իրարու վրայ հիանալու եւ զիրար շնորհաւո-
րելու զխառնումով...

Այս ի՞նչ սիրալի տեսարան է զոր կ'ըն-
ծայէ մեզ «Ամբողջական Երկեր»ու անմի-
ջական բացումը:

— Արծիւին ճախրանքը թեւաբախ, հո-
գիին սլացքը միտախք եւ հայ վիշտին ու
մտքին սնուցիչ Զեռքը կորովի, ահա կը
հովանաւորեն ու կը ժպտին մեզ, հանդի-
սութեան մը մէջ, ուր մե՛ր Հայրիկի, մեր